

Balla Péter:

Hogyan készítsünk exegézist?

Hasznos tanácsok újszövetségi írásmagyarázat (exegézis) dolgozat készítéséhez

Frissítve: 2023. február 27.

a. Tanácsok az előkészítésre:

1. Írja ki a görög szöveget – sok helyet hagyva a mondatok között további megjegyzéseknek (pl. egy verset egy A/4-es lapra)!
2. Készítsen egy szó szerinti fordítást (teológus-lelkész szakon)!
3. Jelölje meg a fordítási lehetőségeket ill. nehézségeket! A fordítás a magyarázat része, már itt elkezdődik az értelmezés.
4. Keresse ki a Biblia-kiadásokban megadott párhuzamos – ill. hasonló tartalmú – helyeket!
5. Írja ki a fontosabb ósz-i, úsz-i párhuzamokat (hasznos reformátori alapelv: az Írás maga önmagát magyarázza)!
6. Keresse meg a szöveg kulcsszavait, és keresse ki őket egy konkordanciában!
7. Tartalmaz-e a szöveg magyarázati problémát? Összpontosítson a nehéz részekre!
8. Vessen össze különböző fordításokat!
9. Próbáljon egy parafrázist – körülíró fordítást – is készíteni!
10. Nézzen meg több kommentárt! Figyeljen különösen a fordításokra, ill. a nehéz helyek magyarázatára!
11. Írja ki a főbb szövegvariánsokat, és végezzen egy kis szövegkritikát: melyiket tartják a kommentátorok eredetinek, és melyik mellett döntene Ön? (A dolgozatban nem kell minden részletre kitérni, csak a magyarázat szempontjából fontos variánsokra.)
12. Keressen másodlagos irodalmat, pl. lexikonokban, folyóiratokban, esetleg a témáról szóló monográfiában! A dolgozatban ezekből is csak az előre vivő gondolatokat, érveket kell megemlíteni. Egyes kommentárokból – pl. EKK, WBC, Handbuch zum Neuen Testament – külön bibliográfiát adnak meg az egyes úsz-i szakaszokhoz is.
13. Ha kialakult egy saját álláspontja, keresse meg saját gyenge pontjait: hogyan cáfolná a saját téziséjét? A dolgozatban nem elég egy álláspontot közölni, hanem több nézet pro és kontra érvei alapján kell egy álláspontot védeni. Természetesen lehet az az eredménye, hogy elfogadja valaki más véleményét, és lehet, hogy több lehetőség is nyitva marad az exegézis után is.

b. A megírás főbb szempontjai:

1. Jelezze, hogy mely görög szöveget fogadja el (pl. Nestle-Aland 27. vagy 28. kiadás, UBS 4. vagy 5. kiadás). Fűzzön hozzá rövid megjegyzéseket a szövegvariánsok közötti döntéséről! Nem kell a teljes szakasz görög szövegét kiírni.

Nem kell minden egyes variánst közölni, de amelyiket fontosnak tart megemlíteni, azt röviden értékelje is: melyik lehet az eredeti vagy közelebb az eredetihez (ehhez Bruce Metzgernek van egy nagy segítséget nyújtó könyve angolul: *A Textual Commentary on the Greek New Testament*).

2. Közöljön fordítást! Ha saját fordítást készít (és én inkább ezt ajánlom) – vagy akár ha átvesz egy fordítást, amit meg is kell nevezzen –, fűzzön hozzá rövid megjegyzéseket a különböző fordítási lehetőségekről!
3. A főbb exegetikai döntések igazolása, nehéz szavak, kifejezések tárgyalása. Fontosak a hasonló helyek a Bibliában és azon kívüli, de korabeli iratokban. Hívja fel a figyelmet a szokatlanra, meglepőre: pl. ritkán előforduló szavak, nevek, egy iratra jellemző kifejezések – milyen a szakasz, ill. könyv stílusa –, hogyan illik (illetve nem illik) a szakasz a környezetébe, mi a szakasz gondolatmenete, melyek a fő érvei.
4. Térjen ki röviden a magyarázat-történet főbb problémáira, a főbb álláspontokra! Ütköztesse az érveket! Csak fontos idézetet idézzon szó szerint. Úgy az idézetek, mint mások gondolatára való – nem szó szerinti – utalások esetében is meg kell adni, hogy honnan veszi azokat!
5. Röviden utaljon a szakasz teológiai, dogmatikai, hitéletre vonatkozó jelentőségére!
6. Felhasznált szakirodalom pontos megadása (könyvnél: szerző, cím, kiadás ideje, helye, kiadó; tanulmánynál: szerző, cím, folyóirat, évfolyam, év, kezdő- és utolsó oldal száma). A műveket a szerzők tulajdonneve alfabetikus sorrendjében adják meg!
7. Legyen a dolgozat elején egy rövid bevezetés, a végén egy rövid befejezés.

c. Hasznos tanácsok, kérdések:

(Lásd pl.: Gordon D. Fee: *New Testament Exegesis*. 1993², Louisville, Kentucky: Westminster/John Knox Press; itt főként erre építünk, de van több más hasznos könyv is e tárgyban, pl. Heinz-Werner Neudorfer und Eckhard J. Schnabel (Hrsg.): *Studium des Neuen Testaments: Einführung in die Methoden der Exegese*, 2. Auflage: 2011)

1. Az exegézis célja annak megállapítása, hogy mi a bibliai szöveg jelentése, értelme. Mit akart a szerző mondani.
2. Egy bibliai könyv részletének exegézise előtt olvasson el egy „Bevezetést” (bevezetéstani könyvet) a bibliai könyv egészéről (2008-ban megjelent egy bevezetéstanom második kiadása, mely sok más bevezetéstant is ajánl: *Az újszövetségi iratok története*, Budapest: Károli Egyetemi Kiadó). Fontos kérdések: Ki a szerző? Kiknek ír? Milyen kapcsolat van közöttük? Milyen történelmi helyzetben keletkezett az írás? (Az ezen kérdésekre adott válaszok is fűgnek konkrét részek exegézisétől!)
3. Mik az exegetálandó bibliai részlet határai? (Illetve, ha pl. egyetlen versről van szó, akkor az a vers melyik perikópába tartozik.)
4. Vannak-e olyan szövegvariánsok, melyek a jelentést (a részlet egészének értelmét) befolyásolják?

5. Van-e gondolatmenet (érvelés) a szövegben?
6. Van-e gondolati elágazás, „törés” a szövegben? Mi lehet az oka?
7. Van-e problematikus nyelvtani jelenség? Lehet-e többféleképpen tagolni a mondatokat? Van-e többértelműség?
8. Melyek a kulcsszavak? Van-e földrajzi helymegjelölés? Vannak-e nevek? Vannak-e idegen szavak (arám, latin)? Vannak-e hebraizmusok, ill. utalások más művekre?
9. Mit tudunk a szerző/címzettek kulturális-szociális helyzetéről, szokásairól, gondolatvilágáról?
10. Van-e a részletnek teológiai, dogmatikai, etikai mondanivalója? Hogyan viszonyul a Szentírás más teológiai gondolataihoz (természetesen ugyanabban a témakörben)?
11. Mit akart elérni az író, mi volt a célja (pl. milyen tévtanítást akart helyreigazítani)?

Az exegetált könyv műfajától függően vannak egyes könyveknél specifikusan feltehető kérdések.

1. Levelek

1. A levélnek mely részletéről van szó? (Pl. levélkezdet, köszöntés, ima, a fő mondanivaló, vagy záradék.) Összefügg-e a tartalom a formával? (Pl. levelet záró áldás.)
2. Tartalmaz-e a részlet valamilyen retorikai elemet? (Pl. indulatkitörés, felszólítás, kérdés, kiazmus, megszólítás.)
3. Mit akar elérni a szerző az olvasók körében? (Pl. helytelen magatartás kijavítása, tanítás, vigasztalás, bátorítás, óvás tévtanítástól.)
4. Ha valami probléma támadt a címzettek körében, honnan eredt a probléma? (Pl. saját körükből vagy kívülről.)
5. Mi az író fő üzenete? Mik a fő érvei? (Megjegyzendő, hogy nem mindig lehet egy érvsorozatot felfedeznünk a szövegben.)

2. Evangéliumok

1. Mi a perikópa műfaja? (Pl. elbeszélés, Jézusi mondás.)
2. Ha elbeszélés, akkor azon belül milyen típus? (Pl. csodatörténet, a passiótörténet része.) Mit tudunk meg belőle Jézusról? Mi a helye az evangélium egészében?
3. Ha mondás, akkor azon belül milyen típus? (Pl. hasonlat, apokaliptikus mondás, boldogmondás, apophthegma/chreia.) Mit tudhatunk a mondás címzettjeiről?
4. Szerepel-e a részlet másik evangéliumban? Mik a hasonlóságok, mik az eltérések? Mi lehet az eltérések magyarázata? (Pl. talán több alkalommal elhangzott mondásról lehet szó, vagy arámból való fordításkor állhatott elő a különbség, vagy az evangélista máshová teszi a hangsúlyt. Térjünk ki arra az elméletre, mely szerint az evangélisták egymás anyagát változtatták meg, tehát irodalmi függőség van közöttük. Tudnunk kell, hogy ma a legelterjedtebb az ún. két-forrás elmélet, azonban ez is csak elmélet, és vannak, akik nem fogadják el. (Erről – az ún. szinoptikus

kérdésről – írnak a legtöbb bevezetőben; én is tárgyalom a fentebb említett, 2008-ban megjelent művemben.)

3. ApCsel

1. Kik a fő szereplők? Vannak-e fontos nevek (melyeknek lexikonban utána lehet nézni)?
2. Mi a helye az exegetált részletnek ApCsel egészében? (Pl. valamely beszédből van, Pál valamely missziói útjának a része.)
3. Történik-e utalás a részletre valamelyik páli levélben?
4. Látjuk-e nyomát annak, hogy Lukács mint szerző maga alakítja az anyagot, ill. hogy forrást használ?

4. Jelenések

1. Hol helyezkedik el a részlet a Jelenések könyve egészén belül?
2. A kép vagy motívum szerepel-e az Ósz-ben, vagy más irodalomban?
3. Magyarazza-e maga János a képet?
4. Általános jelentése van-e, vagy van valami konkrét történeti háttere?
5. Mi a kép, látomás fő üzenete?

Exegetikai segédeszközök

1. Bibliai szöveg:

UBS⁴ = NA²⁷, csak a kritikai apparátusban térnek el. (UBS³ és NA²⁶ szövege is ugyanaz, az újabb kiadásban az apparátus bővült, ugyanez igaz a NA 28. és UBS 5. kiadására). Egyik sem teljes variáns-anyagot közöl. Az UBS kiadás közöl kevesebb variánst, de azokhoz van magyarázat arról, hogy egy bizottság melyik variánst tartja eredetiek, és miért: B. M. Metzger: *A Textual Commentary on the Greek New Testament*.

A revideált Károli-fordításban a dőlt betűs szavak nincsenek benne az eredetiben!

Az Újfordítású Bibliát 1990-ben revideálták, majd megjelent az újabb revideált kiadás is: RÚF 2014, ha lehet, ezt használják! (Ajánlott ezen kiadás rövidítésrendszerét használni.)

Van teljes katolikus fordítás, valamint ÚSZ fordítások: Ravasz László (a Károli fordítást revideálta), Budai Gergely, Baranyi József revideált. Károli-kiadása (Veritas Kiadó). Több fordítás könnyen elérhető a www.ujszov.hu honlapon.

Használjanak angol és német fordításokat is, pl.: RSV, NRSV, NIV, Zürcher Bibel, Revidierte Luther-Bibel.

Vessenek egybe több fordítást!

2. Szótárak:

Varga Zs. magyar nyelven

W. Bauer (a 6. kiadástól Aland is társszerkesztő): *Wörterbuch zum Neuen Testament* (angol fordításban is, Arndt-Gingrich-Dankerrel együtt szerkesztve).

Klasszikus görög szótár: Liddell-Scott-Jones: *A Greek-English Lexicon*. (Ennek van egy rövidített kiadása is.)

Györkössy et al. (magyar, Akadémia Kiadó – van új kiadása is)

G. W. H. Lampe: *A Patristic Greek Lexicon*.

(Vigyázni kell arra, hogy a szó jelentése koronként változhatott!)

3. Nyelvi segítség:

Kiss Sándor: *Újszövetségi görög-magyar szómagyarázat*.

Rienecker: *Sprachlicher Schlüssel*.

M. Zerwick - M. Grosvenor: *A Grammatical Analysis of the Greek New Testament*.

4. Nyelvtanok:

Varga Zsigmond (sárospataki új kiadás, Győri István szerk.)

Blass-Debrunner-Rehkopf: *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch* (angolul is, Funk-kal).

Moulton-Turner: *A Grammar of New Testament Greek*. 4vols.

Heinrich von Siebenthal: *Griechische Grammatik zum Neuen Testament* (2011-es, jelentősen átdolgozott kiadás).

Daniel B. Wallace: *Greek Grammar Beyond the Basics*.

5. Bevezetéstankok (hasznos történeti információk):

D. A. Carson - D. J. Moo: *Bevezetés az Újszövetségbe*. (*An Introduction to the New Testament* második kiadásának (2005) fordítása, magyarul megjelent 2007-ben, a Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány = KIA kiadásában; ebben a könyvben van bő szakirodalom felsorolás is.)

Balla Péter: *Az újszövetségi iratok és kanonikus gyűjteményük kialakulásának története* (Bevezetéstani alternatívák). KRE HTK, 2005; második kiadása 2008-ban: *Az újszövetségi iratok története*. (Budapest: Károli Egyetemi Kiadó; elérhető Balla Péter honlapi részénél a KRE honlapján: <https://htk.kre.hu/index.php/balla-peter>)

Budai-Herczeg: *Az Újszövetség története*. (Kálvin Kiadó)

Varga Zs.: *Újszövetségi bevezetés*. (Debreceni jegyzet, új kiadása 2003-ban: Lux Kiadó, Szerk.: Szathmáry Sándor)

Pröhle K.: *Újszövetségi bevezetés*. (Evangélikus jegyzet; Lásd: Evangélikus Hittudományi Egyetem könyvtára)

W. G. Kümmel: *Einleitung in das Neue Testament*. (több kiadás, angol fordításban is)

6. Szövegkritika:

K. Aland - B. Aland: *Der Text des Neuen Testaments*.

angol fordítása is van: *The Text of the New Testament*.

B. M. Metzger: *The Text of the New Testament*. Ennek magyar fordítása megjelent a Harmat Kiadónál 2008-ban: Metzger-Ehrman: *Az Újszövetség szövege*.
L. Vaganay - C-B. Amphoux: *Initiation a la critique textuelle du Nuoveau Testament*.
(angolul is)

7. Konkordancia:

Aland: *Vollständige Konkordanz zum griechischen Neuen Testament*.
Schmoller: *Handkonkordanz*.
Baranyi József: *Konkordancia a Károli Bibliához*,
valamint Balázs Károly: *Újszövetségi szómutató szótár*.
J. Strong: *Exhaustive Concordance of the Bible*.